

Lietuvių kalbos prestižas: mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos švietimo politikos kontekste

NIDA PODERIENĖ, SONATA VAIČIAKAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius

El. paštas: nida.poderiene@lki.lt; sonat32@gmail.com

Straipsnyje tiriamas lietuvių kalbos prestižas, remiantis 2018–2019 metais atliktu mokinių kalbos ir nuostatų dėl lietuvių kalbos tyrimu mokyklose lietuvių mokomąja kalba (1). Kaip vienas iš svarbių valstybinės kalbos prestižą formuojančių veiksnių aptariamos lietuvių kalbos politikos nuostatos, įtvirtintos Lietuvos švietimo dokumentuose.

Raktažodžiai: lietuvių kalba, kalbinės mokinių nuostatos, kalbos prestižas, kalbos politika, socialinė kalbos vertė

IVADAS

Lietuva, kaip ir visos valstybės, patiria globalizacijos poveikį. Stiprioms valstybėms globalizacijos įtaka negresia nacionalinės tapatybės praradimu (2). Tačiau Lietuvai išlaikyti savo tapatybę, stiprinant savo kalbos ir kultūros galias, yra nelengvas iššūkis. Istorinėje lietuvių sąmonėje gyva lenkų kalbos, kaip naudingesnės, prestižinės kalbos, perėmimo patirtis [10, 21], per du okupacijos šimtmečius kaip būtina išlikimo sąlyga išsiugdytas prisitaikymo instinktas, pilietinis susvetimėjimas (3) sąlygoja visuomenės nuostatas dėl lietuvių ir lietuvių kalbos. Čekų istoriko Miroslavo Hrocho keliamas klausimas: „Ar visos <...> tautinės valstybės reikalingos mūsų laikais, kai kuriasi nauja, tautų ribas peržengianti Europos tapatybė?“ [16, 8], tampa ypač aktualus Lietuvai, vertinant lietuviškos tapatybės, nacionalinės kalbos savikūros galias ir prestižą daugiakultūriame pasaulyje.

Tautinę tapatybę asmuo susiformuoja dar mokykliniame amžiuje [12, 43–68; 34, 55–70], taip pat asmeninių santykių su gimtąja kalba – svarbiausia tapatybės dalimi. Mokinių vertybinėms nuostatomis formuotis įtakos turi šeima, mokykla, bendrasis visuomenės kultūros

- (1) Straipsnis parengtas 2018–2020 m. vykdant Lietuvių kalbos instituto projektą „Kitų kalbų poveikis mokinių kalbai ir savimonei: situacija, tendencijos ir galimybės“. Projektą finansuoja Valstybinė lietuvių kalbos komisija.
- (2) Kaip taikliai pastebi Leonidas Donskis: „<...> britui ar vokiečiui netenka nė žodžio tarti apie savo tapatybę, nes ji byloja pati savaime tos šalies ekonominės galios vardu“ [3, 144].
- (3) 2008 m. Europos vertybių tyrimo duomenimis, Lietuva yra šalis, turinti vieną pačių silpniausių pilietinių visuomenių Europoje [43, 217].

laukas. Tikėtina, kad vertybinėms nuostatomis dėl lietuvių kalbos jaunesnio amžiaus mokiniams, besimokantiems pradinėje mokykloje, didžiausią poveikį turi šeima, o mokykla ir švietimo politika – pagrindinio ugdymo pakopoje. Todėl skirtingo amžiaus mokinių kalbinių nuostatų tyrimai leidžia užčiuopti mokinių nuostatų dėl lietuvių kalbos kaitos tendencijas ir įtakos joms turinčius veiksnius.

Straipsnio tikslas – ištirti lietuvių kalbos prestižą mokyklinio amžiaus vaikų ir paauglių grupėse, remiantis 2018–2019 m. atliktu mokinių kalbos ir nuostatų dėl lietuvių kalbos tyrimu mokyklose lietuvių mokomąja kalba, kaip vieną iš svarbių kalbos prestižą formuojančių veiksnių aptarti lietuvių kalbos švietimo politikos tendencijas.

Siekiant šio tikslo, keliami tokie uždaviniai:

1. Išanalizuoti lietuvių kalbos švietimo politikos dokumentus lietuvių kalbos valstybinio statuso užtikrinimo aspektais: sąlygų mokytis lietuvių kalbos, reikalavimų lietuvių kalbos mokymosi pasiekimams, lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimų pedagogams.

2. Ištirti šeimos ir mokyklos įtaką mokinių, besimokančių pradinėje mokykloje (trečioje klaseje) ir progimnazijoje (penktoje ir aštuntoje klaseje), nuostatomis dėl lietuvių kalbos formuotis.

3. Ištirti skirtingo amžiaus grupių (trečios, penktos ir aštuntos klasių) mokinių nuostatas dėl lietuvių kalbos vertės.

4. Aptarti galimą ryšį tarp lietuvių kalbos švietimo politikos ir mokinių nuostatų dėl lietuvių kalbos prestižo.

Tyrimo objektas – lietuvių mokomąja kalba mokyklose besimokančių vaikų ir paauglių nuostatos dėl lietuvių kalbos ir jos prestižo. Tiriama medžiaga – 2018–2019 m. anketavimo metodu užpildyti mokinių klausimynai (4) ir lietuvių kalbos švietimo politiką formuojantys teisės aktai. Tyrimas grindžiamas kokybine analize, tyrimo rezultatų tendencijos, koreliacijos ir sąsajos įvertinamos kiekybiniu metodu. Darbas yra sinchroninis, analitinis aprašomasis.

Stokojama empirinių tyrimų apie mokinių, besimokančių lietuvių mokomąja kalba mokyklų pradinėse ir pagrindinio ugdymo klaseje, nuostatas dėl lietuvių kalbos. Iki šiol kalbinės nuostatos tirtos gimnazijos klasių bendrinės kalbos ir tarmės aspektais [2], tautinių mažumų kalba mokyklų vyresniųjų klasių mokinių ir užsienio lietuvių grupėse. Šiame straipsnyje pirmą kartą pristatomas reprezentatyvios imties mokyklų lietuvių mokomąja kalba vaikų ir paauglių nuostatų dėl lietuvių kalbos ir jos prestižo lyginamasis tyrimas.

LIETUVIŲ KALBOS PRESTIŽAS: SAMPRATA, TYRIMŲ APŽVALGA

Žodžio *prestižas* reikšmė *Tarptautinių žodžių žodyne* [36] apibrėžiama taip: „prestižas [pranc. *prestige*], autoritetas, įtaka, pagarba, geras vardas“. Žodžio prestižas sinonimai nurodomi tokie žodžiai kaip „statusas“, „įvaizdis“, „būseną“, „būklė“ ir kt. [36]. Visuotinai pripažįstama, kad kalbos prestižas pirmiausia glaudžiai susijęs su kalbos politika ir planavimu valstybėje. Williamas F. Mackey [27], kalbėdamas apie kalbos prestižą, greta išskiria dar dvi sąvokas – „kalbos statusas“ ir „kalbos funkcija“. Vienos kalbos, minėto autoriaus teigimu, gali išlaikyti savo prestižą, pavyzdžiui, lotynų, bet turėti nedaug funkcijų. Esama kalbų, pavyzdžiui, airių, turinčių oficialų statusą, bet nedaug išskirtinių funkcijų.

Kitas svarbus dalykas yra tas, kad kalbos prestižas tiesiogiai koreliuoja su socialine kalbos verte. Thomas P. Bonfiglio [6, 23] teigia, kad kalbos prestižas tiesiogiai susijęs su galia. Be to, nėra jokios konkrečios kalbos, kuri lemia jos vertę, – tai yra kalbos ryšys su galia, kuri

(4) Tyrimo duomenis IBM SPSS statistics 21 programa apdorojo Monika Skėrytė.

lemia tos kalbos vertę ir prisideda prie standartizacijos proceso. Michaelis Pearceas [31], kalbėdamas apie socialinio ir kalbinio prestižo sąsajas, teigia, kad būtent galingų socialinių grupių kalba paprastai turi kalbinį prestižą.

Howardas Gilesas [14, 310–312] pažymi, kad bendruomenės kalbos socialinis statusas rodo jos pasitikėjimo savimi laipsnį. Antra vertus, aukštas savęs vertinimas sustiprina socialinį bendruomenės kalbinį statusą. Kaip pažymi H. Gilesas (ten pat), kiekviena kalbinė bendruomenė išgyvena laikotarpį, kai turi gintis, palaikyti ar net įtvirtinti savo egzistavimą. Nepaisant šių kovų baigties istoriniai pavyzdžiai gali būti kaip mobilizuojantys simboliai telkiant asmenis į kalbines bendruomenes. Tiesa, kai kurių bendruomenių istorinė patirtis gali silpninti bendruomenės kalbinį tapatumą. (Tai patvirtina ir istorinė lietuvių kalbos raida.) Mokslininkas atkreipia dėmesį, kad kalbinės bendruomenės statusas glaudžiai koreliuoja su jos kalbos prestižu. Tokios kalbos kaip anglų, prancūzų ar rusų turi tarptautinę reikšmę kalbant apie technologijas, mokslą, verslą, kultūrą ir komunikaciją. Kalbos istorija, prestižas ir jos standartizacijos lygis stiprina arba silpnina etnolingvistinės bendruomenės kalbos gyvybingumą.

Kaip teigia Aldonas Pupkis [33, 4], kalbos prestižas tiesiogiai susijęs su vertybinėmis nuostatomis. Sociologai Rūta Žiliukaitė, Arūnas Poviliūnas ir Aida Savicka pažymi [44, 6], kad vertybės yra giliai išsisknijusios motyvacijos ir orientacijos, kurios kreipia žmogaus elgesį, turi įtakos kasdieniam žmonių gyvenimui ir visuomenės raidai. „Nuostata – susidaręs nusistatymas vienodomis aplinkybėmis elgtis vienodai ar panašiai“ [11]. Vienas iš esminių dalykų, atskleidžiančių kalbos prestižą, yra kalbos vartotojų vertybinės nuostatos dėl kalbos.

Lietuvių kalbotyros darbuose iki šiol daugiausia dėmesio buvo skiriama tautinių bendrijų ir emigrantų vertybinėms nuostatomis dėl lietuvių kalbos tirti. Be to, lietuvių kalbotyros darbuose esama nemažai tyrimų, atskleidžiančių kalbines nuostatas vienos ar kitos tarmės atžvilgiu.

Kristina Urbaitytė [42] tyrė Kaune gyvenančių kitakalbių, iš kurių dalis yra gimę Lietuvoje, kita dalis – atvykę gyventi į Lietuvą, kalbines nuostatas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad šeima turi daugiausiai įtakos kalbinėms nuostatomis formuoti. Lietuvos rusų kalbines nuostatas tyrė Jelena Brazauskienė [9, 175–184]. Tyrimas parodė, kad gimtoji kalba siejama su tautybe, tėvų kalba ar kalba, kuri labai gerai mokama ir kurią vartojant nepatiriama sunkumų. Lietuvoje gyvenantiems rusams gražiausia jų gimtoji rusų kalba. Tuo rusai nesiskiria nuo kitų apklaustų Lietuvos miestų gyventojų lietuvių ar lenkų. Yra rusų, kurie teigia turintys dvi gimtąsias kalbas, ir pirmą nurodo lietuvių kalbą. Lietuvių kalbos prioritetą lemia ir tai, kad ši kalba daugelio rusų pripažinta reikalinga, prestižinė. Lietuvos lenkų kalbinėms nuostatomis skirtame tyrime [20, 217–235] atskleista tiesioginė koreliacija su kalbos statusu – tyrimo respondentams lietuvių kalba turi reikalingiausios kalbos statusą, o prestižiškiausia kalba, kaip ir kitų Lietuvos etninių grupių atstovų teigimu, laikoma anglų.

Kaip jau minėta, nemažai dėmesio lietuvių kalbotyros darbuose skiriama emigrantų kalbinėms nuostatomis ir jų tapatybei tirti. Bendrąsias emigrantų kalbinio elgesio ir nuostatų tendencijas tyrė Eglė Gudavičienė [15, 43–58]. Šiame tyrime dalyvavo trijų kartų emigrantai (respondentų amžius nuo 15 iki 45 ir vyresni). Darbo autorės (ten pat) teigimu, lietuvių kalbos mokėjimas itin susijęs su respondentų nuostatomis dėl lietuvių kalbos. Tyrimo rezultatai rodo, kad daugumai respondentų (95 proc.) svarbu mokėti lietuvių kalbą, nes tai užtikrina lietuvių kalbos ir kultūros išsaugojimą bei tęstinumą.

Esama nemažai lietuvių ir užsienio autorių darbų, kurie rodo, kad kalbos mokėjimas, kalbiniai įgūdžiai turi nemažą įtaką socialiniam statusui, akademiniam ir darbo pasiekimams [7; 21; 4]. Kaip teigia amerikiečių sociologas Peteris Bergeris [5, 28], kalba yra integrali žmogaus socialinio ir kultūrinio gyvenimo dalis. Pjeras Bouedieu [7] pastebi, kad būtent kalba socialinę vertę įgyja per socialinę kalbos vartojimą, t. y. kalba gali būti suprantama kaip užimamos tam tikros socialinės pozicijos išraiška. Vida Beresnevičiūtė [4, 113–126], analizuodama etninių grupių, gyvenančių Lietuvoje, socialinius kalbos aspektus, pažymi, kad „kalba yra viena iš pagrindinių Lietuvos etninės grupės diferencijuojančių (ir klasifikuojančių) kategorijų“.

Kalbant apie lietuvių kalbos prestižą, svarbu atkreipti dėmesį, kad dėl mūsų šalyje susiklosčiusių istorinių ir kultūrinių aplinkybių nebuvo socialinės klasės, kuri ilgą laiką kalbėtų prestižine kalba. Pasak Ritos Miliūnaitės [28, 3], kalbos etalonas palaikomas per mokyklą [dar pgl. 1, 29]. Todėl lietuvių kalbos švietimo politika yra ypač svarbi užtikrinant lietuvių kalbos savikūros galias ir jos prestižą. Kaip pažymi Daiva Vaišnienė [43, 28], švietimui keliami esminiai kalbos politikos tikslai – suformuoti tinkamus kalbos gebėjimus ir pozityvias nuostatas dėl valstybinės kalbos, kaip vienos iš svarbiausių valstybingumo ir pilietinės visuomenės raiškos būdų.

PRESTIŽO TVIRTINIMAS: VALSTYBINIS LIETUVIŲ KALBOS STATUSAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [24] įtvirtintas lietuvių kalbos valstybinis statusas atkurtas dar iki Nepriklausomybės atgavimo, Atgimimo laikotarpiu. 1988 m. Lietuvos TSR Konstitucija papildyta 77¹ straipsniu [37], kuriuo lietuvių kalbai sugrąžintas valstybinis statusas, taip pat pakeisti dar du Lietuvos TSR Konstitucijos straipsniai – Lietuvos valstybine vėliava vėl įteisinta Trispalvė, valstybės himnu – V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ [38]. Lietuvių kalbos valstybinį statusą įtvirtinančiame Lietuvos TSR Konstitucijos 77¹ straipsnyje apibrėžtas valstybinės kalbos statuso turinys: 1) lietuvių kalba vartojama valstybės gyvenime ir 2) valstybė rūpinasi visapusišku lietuvių kalbos ugdymu. 1989 m. vasario 20 d. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimu „Dėl priemonių Lietuvos TSR valstybinės kalbos vartojimui užtikrinti“ numatytos konkrečios priemonės siekiant valstybės gyvenime užtikrinti lietuvių kalbos vartojimą, ypač daug dėmesio skiriama lietuvių kalbos ugdymui (5).

Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvos TSR Konstitucijos 77¹ straipsnio nuostatos perkeltos į 1990 m. Kovo 11-ąją priimtą Lietuvos Respublikos Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą [40]. Visais laikotarpiais – ir siekiant Nepriklausomybės ir ją atkūrus, konstituciniu būdu įtvirtinant, lietuvių kalba išskiriama kaip Lietuvos valstybės tapatybės dalis, siekiama užtikrinti lietuvių kalbos gyvybingumą, plėtrą ir tęstinumą diegiant lietuvių kalbos vartojimą visose valstybės gyvenimo srityse, taip pat lietuvių kalbos ugdymą stiprinančia valstybės švietimo politika. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinto lietuvių kalbos valstybinio statuso įgyvendinimas reglamentuotas 1995 m. priimtame Lietuvos Respublikos valstybinės

- (5) Švietimo ministerija įpareigota su Lietuvių kalbos ir literatūros institutu parengti naują lietuvių kalbos mokymo sistemą; sudaryti geresnes lietuvių kalbos mokymo sąlygas – visų tipų mokyklose klases, kuriose yra 25 ir daugiau mokinių, dalyti į grupes per lietuvių kalbos ir literatūros pamokas; užtikrinti, kad būtų didinamas taisyklingos lietuvių kalbos prestižas per visų dalykų pamokas bei paskaitas ir renginius; parengti bendruosius lietuvių kalbos vartojimo reikalavimus ir jų laikytis visose mokymo ir auklėjimo įstaigose; pedagogus kvalifikacijos kėlimo sistemoje mokyti lietuvių kalbos ir jos mokėjimą vertinti atestuojant, ir kitos lietuvių kalbos ugdymo kokybę stiprinančios priemonės. 1989 m. vasario 20 d. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimas „Dėl priemonių Lietuvos TSR valstybinės kalbos vartojimui užtikrinti“ [39].

kalbos įstatyme [26]. Jame įvardytos ir esminės lietuvių kalbos švietimo politikos nuostatos: 1) valstybėje garantuojamas mokymasis lietuvių kalba, 2) privaloma išmokyti lietuvių kalbos visose bendrojo lavinimo mokyklose valstybės nustatyta tvarka, 3) keliami taisyklingos lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimai pedagogams.

Lietuvių kalbos valstybinio statuso įgyvendinimas apibrėžtas pagrindiniame švietimo dokumente – Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme [25]. Jame nurodyta, kad visos bendrojo ugdymo mokyklos užtikrina lietuvių kalbos mokėjimą [35, 30, 38 straipsniai] mokantis pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintas bendrąsias programas. Siekdami įgyti pagrindinį išsilavinimą, mokiniai privalo pasitikrinti lietuvių kalbos mokymosi pasiekimus, norėdami įgyti vidurinį išsilavinimą – išlaikyti lietuvių kalbos brandos egzaminą [35, 38 straipsnio 4 punktas]. Pažymima, kad visi mokytojai, ugđantys mokinius lietuvių kalba, turi vartoti taisyklingą lietuvių kalbą [35, 49, 50, 51 straipsniai]. Taigi Švietimo įstatyme detaliau apibrėžta, kaip švietimo priemonėmis turi būti palaikomas valstybinės kalbos statusas.

LIETUVIŲ KALBOS ŠVIETIMO POLITIKOS NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMAS

Švietimo įstatymo įgyvendinimas reglamentuojamas kituose švietimo politikos dokumentuose – Bendrosiose ugdymo programose, Bendruosiuose ugdymo planuose, Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų programose, kituose teisės aktuose. Nacionaliniais švietimo dokumentais diegiamos lietuvių kalbos švietimo politikos tendencijos aptariamoms šiais lietuvių kalbos statuso aspektais: 1) lietuvių kalbos ugdymo sąlygų, 2) reikalavimų lietuvių kalbos mokymosi pasiekimams ir 3) reikalavimų mokytojų kvalifikacijai.

Bendrosiose ugdymo programose [32] lietuvių kalba ir literatūra yra kalbinio ugdymo srities mokomasis dalykas greta užsienio kalbų ir tautinių mažumų gimtųjų kalbų. Lietuvių kalbos ugdymui ir ugdymui lietuvių kalba neskiriama didesnės reikšmės. Pavyzdžiui, nuo penktos klasės įteisintas integruotas mokomųjų dalykų ir užsienio kalbos mokymas [45, 75 punktas]. Nustatant mokymo organizavimo reikalavimus, Bendruosiuose ugdymo planuose [45] nurodyta dalyti klasę į grupes, jei klasėje mokosi 21 ir daugiau mokinių per dorinio, užsienio kalbų, technologijų pamokas, kitų dalykų – jei pakanka mokyklai mokymo lėšų, o lietuvių kalbos ugdymui – tik daugiakalbėje aplinkoje esančiose mokyklose, kurių sąrašą patvirtina Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras [45, 101 punktas]. Dokumente įtvirtintos pagilinto užsienio kalbos ir kūno kultūros mokymo galimybės, skiriant papildomas pamokas, o lietuvių kalbos – tik mokyklų tautinės mažumos kalba penktos klasės mokiniams [45, 113.1 punktas]. Užsienio kalbai (antrajai) mokyti gali būti skiriama ir daugiau pamokų nei nurodyta Bendruosiuose planuose [45, 122.4.2. punktas], o lietuvių kalbos mokymui – tik tiems mokiniams, kurie anksčiau mokėsi pagal tarptautinę bendrojo ugdymo programą arba mokykloje tautinės mažumos kalba [45, 122.2.4 ir 122.3 punktai]. Taigi nacionaliniu dokumentu – Bendraisiais ugdymo planais, kuriais remiantis mokyklos organizuoja ugdymo procesą, lietuvių kalbos ugdymui nėra teikiama parama, sudarant sąlygas mokiniams geriau išmokyti lietuvių kalbą.

Lietuvių kalbos pasiekimų vertinimo sistema nesudaro prielaidų aukštesnei lietuvių kalbos mokymosi kokybei užtikrinti: nors, baigus pagrindinio ugdymo programą, lietuvių kalbos pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas yra privalomas [30, 44 punktas], net ir jo neišlaikę mokiniai įgyja valstybės garantuojamą pagrindinį išsilavinimą ir galimybę toliau mokytis vienuoliktroje klasėje. Norėdami įgyti vidurinį išsilavinimą, mokiniai privalo išlaikyti lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą, tačiau šio egzamino minimalūs

reikalavimai itin žemi [8]. Taigi lietuvių kalbos mokymosi pasiekimų vertinimo sistema nesudaro sąlygų užtikrinti lietuvių kalbos mokėjimo kokybę.

Švietimo įstatyme nurodyta, kad mokytojai turi gerai mokėti lietuvių kalbą, bet lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimai Lietuvos pedagogams yra mokėti lietuvių kalbą tik B2 lygiu [41, 7 punktas]. Siekiant mokytojams įgyti aukštesnę kvalifikacinę kategoriją, nėra vertinama, ar taisyklinga lietuvių kalba perteikiamas mokymo turinys, bet, pavyzdžiui, pranešimo skaitymas užsienio kalba yra vienas iš vertinamų aspektų [29, 6 priedas]. Mokytojus rengiančių aukštųjų mokyklų dėstytojams užsienio kalbos mokėjimo reikalavimai aukštesni nei lietuvių kalbos – užsienio kalbą privalu mokėti ne žemesniu nei C1 lygiu [29]. Mokytojų rengimą, jų atestavimą reglamentuojančių dokumentų analizė rodo, kad akademinės lietuvių kalbos ugdymas per visų mokomųjų dalykų pamokas nėra vertinamas, nėra įtrauktas į mokytojų atestacijos kriterijus, todėl galima daryti išvadą, kad švietimo politikos dokumentais neprivalu kurti ir palaikyti lietuvių kalbos etaloną, mokomuoju dalyku mokyti lietuvių akademinės kalbos.

Švietimo dokumentų, reglamentuojančių ugdymo procesą, mokymosi pasiekimų vertinimą, mokytojų kvalifikacijos ir kompetencijų reikalavimus, analizė rodo, kad Švietimo įstatymo nuostatos užtikrinti lietuvių kalbos ugdymo kokybę nėra realizuojamos teisės aktais, kurie įtvirtintų Švietimo įstatymo įgyvendinimą lietuvių kalbos politikos srityje. Švietimas yra glaudžiai susijęs su kalbinėmis nuostatomis [18, 498–499]. Nacionaliniu lygmeniu per formalųjį ir neformalųjį ugdymą diegiamos politinės iniciatyvos, kuriomis remiama tam tikra kalba ar kalbos. Lietuvos nacionalinės kalbos švietimo politika švietimą įgyvendinančiais teisės aktais nesudaro sąlygų stiprinti lietuvių kalbos ugdymą, jos prestižą.

MOKINIŲ NUOSTATŲ DĖL LIETUVIŲ KALBOS TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant ištirti mokyklų mokomąją lietuvių kalbą vaikų ir paauglių nuostatas dėl lietuvių kalbos, 2018–2019 mokslo metais atliktas lyginamasis tyrimas. Norint užtikrinti tyrimo duomenų patikimumą, buvo stengtasi aprėpti didžiąją dalį Lietuvos – tyrime dalyvavo šešių savivaldybių mokyklos: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio ir Druskininkų. Anketavimo metodu buvo apklausta 600 trečių – aštuntų klasių respondentų. Šiame straipsnyje analizuojama 360 respondentų – 105 trečios, 128 penktos ir 127 aštuntos klasių mokinių – klausimynų duomenys. Respondentų klasės buvo pasirinktos neatsitiktinai – besimokantys pradinėje mokykloje, pirmus metus besimokantys pagrindinėje mokykloje ir baigiantys progimnaziją mokiniai. Skirtingų koncentrų respondentų atsakymai leidžia užčiuopti, kaip keičiasi skirtingo amžiaus mokinių kalbinės nuostatos dėl lietuvių kalbos, kokią įtaką joms formuoti turi šeima, bendras kultūros laukas, mokykla.

Anonimiškai pildomame klausimyne respondentų buvo prašoma nurodyti: 1) bendrą informaciją apie save (amžių, lytį, vietovę, tėvų išsilavinimą, pažymėti, jei yra gyvenęs ilgiau nei metus užsienyje); 2) kalbinę aplinką (namuose vartojamą kalbą ar kalbas, kuria kalba paprastai skaito, žiūri filmus, naršo internete); 3) mokymosi pasiekimus (lietuvių kalbos, matematikos, užsienio kalbos, gamtos mokslų) ir savo savijautos vertinimą. Taip pat buvo pateikti 28 vertinamojo tipo teiginiai, susiję su lietuvių kalbos ir kitų kalbų vartojimu, nuostatomis dėl lietuvių ir užsienio kalbų, lietuvių kalbos socialine verte. Prašyta kiekvieną teiginį įvertinti pažymint vieną iš trijų variantų: 1) *Nesutinku*; 2) *Nei sutinku, nei nesutinku*; 3) *Sutinku*.

Šiame straipsnyje analizuojant mokinių nuostatas dėl lietuvių kalbos ir jos prestižo naudoti tokie tyrimo duomenys: 1) apie respondentų tėvų išsilavinimą, prašant pažymėti

iš pateiktų variantų (vidurinis, profesinis, aukštasis); 2) kalbinę patirtį (mokinių prašyta pažymėti, jei ilgiau nei metus yra gyvenę kitoje valstybėje); 3) namuose vartojamą kalbą (kalbas), prašant atsakyti į klausimą *Kuria kalba ar kalbomis įprastai kalbi namuose?* ir pažymėti iš nurodytų: *lietuvių, lenkų, rusų, anglų, jei kita, įrašyti, kuria*); 4) kasdienėje aplinkoje vartojamas kalbas: *įrašyk, kuria kalba paprastai Tu: a) žiūri filmus?; b) skaitai knygas?; c) naršai internete?;* 5) prašoma pažymėti, mokinio nuomone, tinkamą teiginio apie lietuvių kalbą vertinimą (*nesutinku; nei sutinku, nei nesutinku; sutinku*):

Aš didžiuojuosi lietuvių kalba.

Norint gauti gerą darbą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą.

Bendrauti su draugais angliškai madinga.

Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą.

Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad išlaikytume lietuviškumą.

Mokytojai turėtų labiau rūpintis, kaip kalba ir rašo lietuviškai.

Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs.

Mano šeimos nariai vieni kitus skatina kalbėti gražia lietuvių kalba.

Siekiant išsiaiškinti kelių kalbų namuose vartojimo aplinkybes, papildomai surinkti penktų ir aštuntų klasių 123 respondentų duomenys apie kalbų vartojimą namuose. Respondentų buvo prašoma pažymėti, kuria kalba ar kalbomis įprastai kalba namuose: lietuvių, lenkų, rusų, anglų, jei kalbama kita kalba, įrašyti kalbą ir pakomentuoti kalbų vartojimo aplinkybes: *Jeigu be lietuvių kalbos vartojate kurią kitą kalbą, parašykite, kada*. Šiais papildomais duomenimis pasiremta interpretuojant tyrimo rezultatus apie namuose vartojamas kalbas.

Kaip minėta, tiriant mokinių kalbinę aplinką, analizuota, kuria kalba mokiniai skaito, naršo internete ir žiūri filmus. Duomenys, kuria kalba mokiniai žiūri filmus, neįtraukti, nes tiriamųjų dalis nurodė ne kalbą, kuria paprastai žiūri filmus, bet kur jisai sukurtas (pažymėjo korėjiečių, kinų, vietnamiečių ir kt.).

TYRIMŲ REZULTATAI

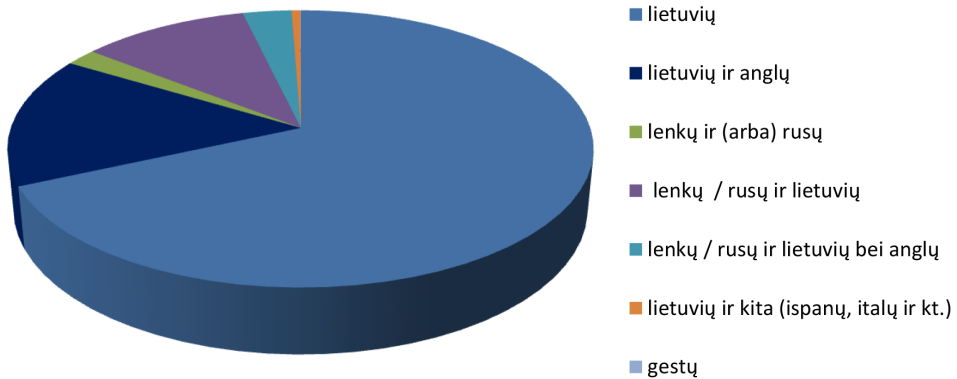
Mokinių nuostatomis dėl lietuvių kalbos formuotis, kaip jau minėta, įtakos turi daug veiksnių. Iš jų svarbiausi – šeima, mokykla, bendrasis kultūros laukas. Atlikto tyrimo duomenų analizė rodo, kad vertybinės nuostatos dėl kalbos, kaip gilūs motyvuojantys įsitikinimai, susiformuoja ankstyvajame mokykliniame amžiuje.

Kalba mokinių kasdiniame gyvenime

Tyrimo duomenys buvo renkami lietuvių mokomąja kalba mokyklose, kuriose mokosi lietuvių ir kitų tautybių mokiniai, augantys tautinių mažumų, mišriose šeimose, taip pat imigrantų vaikai. Atliekant mokinių kalbinių nuostatų tyrimą, nebuvo prašoma nurodyti tautybės. Anketoje respondentų prašyta nurodyti, kuria kalba ar kalbomis įprastai mokiniš kalba namuose, pažymint vieną ar daugiau kalbų iš pateikto sąrašo: lietuvių, lenkų, rusų, anglų, kita (pažymėjus kitą kalbą, buvo prašoma įrašyti, kokia kalba). Laikantis prielaidos, kad šeimoje mokiniai kalba gimtąja kalba, o tautinių mažumų, mišriose, grįžusių iš užsienio, imigrantų šeimose gali būti vartojamos kelios kalbos, respondentų prašyta pažymėti visas kalbas, kuriomis įprastai kalbama namuose.

Į klausimą, kuria kalba ar kalbomis įprastai kalbi namuose, atsakė 97,78 proc. visų respondentų. Iš jų – 96,3 proc. mokėsi trečioje klasėje, 99,2 proc. – penktoje ir 98,45 proc. – aštuntoje klasėje. Respondentų atsakymus atspindi 1 diagrama.

Namuose mokinių vartojamos kalbos

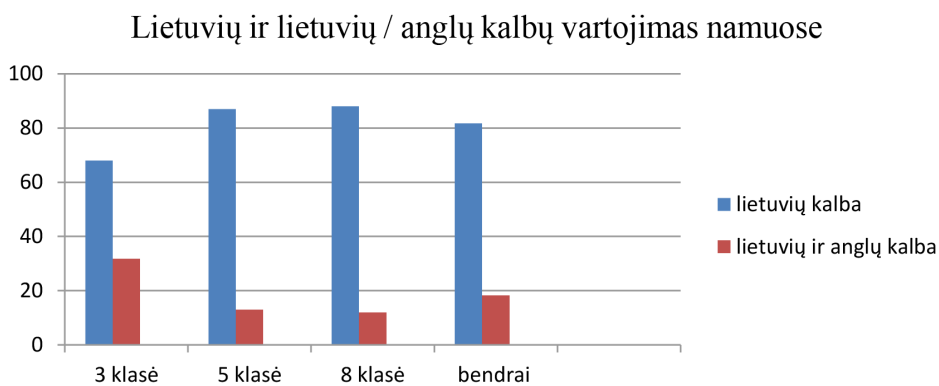
1 diagrama. Namuose mokinių vartojamos kalbos (proc.)

Kaip matyti iš diagramos, dauguma mokinių (98 proc.) namuose vartoja lietuvių kalbą. Tik tautinės mažumos kalba (lenkų arba rusų) šeimoje kalba 1,97 proc. respondentų. Vienas mokinys nurodė, kad namuose vartoja gestų kalbą. Lietuviškai ir angliškai namuose kalba 15,2 proc. mokinių. Tik 0,56 proc. respondentų nurodė, kad greta lietuvių kalbos namuose vartoja ir kitą (ispanų, italų, ukrainiečių) kalbą. Šie mokiniai yra ilgiau nei metus gyvenę kitoje valstybėje. Tik penktadalis respondentų (10,7 proc.) pramaišiu su lietuvių kalba namuose vartoja vieną iš tautinės mažumos kalbų. Palyginti su lietuviškai namuose kalbančiaisiais, daug mažesnė dalis respondentų, namuose vartojančių lenkų arba rusų kalbą, pažymėjo, kad, be tautinės mažumos ir lietuvių kalbos, namuose vartoja ir anglų kalbą – vos 3 proc. Taigi anglų kalbą šeimoje vartoja daug didesnė lietuviakalbių šeimų dalis.

Pateikiant klausimą, kuria kalba ar kalbomis įprastai kalbi namuose, anglų kalba įrašyta laikantis prielaidos, kad dalis mokinių, neseniai grįžusių iš anglakalbių šalių, šią kalbą gali namuose vartoti kaip įprastą namų kalbą greta lietuvių kalbos. Duomenys, kad tokia didelė mokinių dalis (neįtraukiant respondentų, kurie šeimoje kalba tautinės mažumos kalba) šeimoje įprastai kalba lietuvių ir anglų kalba, buvo netikėti. Pažymėtina, kad iš respondentų, kurie nurodė namuose kalbantys lietuvių ir anglų kalba, tik 2,3 proc. yra gyvenę užsienyje ilgiau nei metus, dauguma jų augo Lietuvoje (žr. 2 diagramą).

Remiantis respondentų atsakymais, lietuviškai namuose kalba 81,76 proc., lietuviškai ir angliškai – 18,24 proc. Iš besimokančiųjų trečioje klasėje 68 proc. namuose vartoja lietuvių kalbą, 31,8 proc. – lietuvių ir anglų kalbą; 87 proc. penktokų namuose kalba lietuviškai, 13 proc. – lietuvių ir anglų kalbomis; 87,96 proc. aštuntokų šeimoje kalba lietuviškai, 12,03 proc. – lietuvių ir anglų kalbomis.

Lietuvių ir anglų kalbas namuose vartojantys nurodė beveik trečdalis trečios klasės mokinių (31,8 proc.). Iš jų tik labai maža dalis yra gyvenę ilgiau nei metus užsienio valstybėse, visi kiti – Lietuvoje ikimokyklinės įstaigas ir mokyklas lankę mokiniai. Galima

2 diagrama. Lietuvių ir lietuvių / anglų kalbų vartojimas namuose (proc.)

kelti prielaidą, kad užsienio (anglų) kalba tėvai bendrauja su vaikais, stengdamiesi jiems padėti ją geriau išmokti. Kad ugdymui tėvai skiria daugiau dėmesio pradinėse klasėse besimokantiems vaikams, rodo ir Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų išorės vertinimo duomenys [35, 6]. Vertinimo analizė (ten pat) atskleidė, kad tėvų į(si)traukimui į vaikų ugdymą įtakos turi įvairūs veiksniai – tėvų elgesio su vaikais stilius, socialinė ekonominė tėvų padėtis (priklausymas vienam ar kitam socialiniam ekonominiam sluoksniui, išsilavinimas). Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad anglų kalbos vartojimas lietuviškai kalbančiose šeimose koreliuoja su mokinių tėvų išsilavinimu. Deja, tik 18 proc. trečiųjų mokyklų motinos ir tėvo išsilavinimą. Pastarųjų, taip pat tų, kurių namuose, be lietuvių, kalbama ir anglų kalba, daugelio abiejų arba vieno iš tėvų išsilavinimas – aukštasis. Dėl mažos tėvų išsilavinimą nurodžiusių respondentų dalies negalima pateikti apibendrinančių išvadų apie tėvų išsilavinimo ir užsienio kalbos šeimoje vartojimo ryšį – tėvų socialiniam statusui, užsienio kalbos vartojimo namuose apimčiai aptarti reikalingi išsamesni tyrimai.

Siekiant nustatyti kitų kalbų vartojimo šeimoje tendencijas, kaip minėta, papildomai surinkti duomenys iš penktose (75 respondentai) ir aštuntose (48 respondentai) klasėse besimokančių mokinių apie namuose vartojamas kalbas. Respondentų, kurie nurodė namuose, be lietuvių, kalbantys ir kita kalba, prašyta pakomentuoti, kada vartoja kitą kalbą. Mokiniai, kurie pažymėjo namuose vartojantys ir tautinės mažumos kalbą, nurodė, kad rusiškai ir (arba) lenkiškai kalbasi su vienu iš tėvų, giminėmis: „Lietuvių beveik naudoju (6) visą laiką, su šeima. Rusų kalba kartais pakalbu su mama. Rusų kalba kalbu su seneliais ir kai kuriais draugais“ (Vil., 8 kl.); „Su visa šeima kalbu lietuviškai, tik su seneliais rusiškai“ (Vil., 8 kl.); „Kada paklausia rusiškai tėtis“ (Vil., 5 kl.); „Kai tėvai sako lenkiškai, aš atsakau. Su seneliais kalbu lenkiškai, nes jie nelabai moka lietuviškai“ (Vil., 5 kl.). 66 respondentai, nurodę kalbantys ir užsienio kalba (tik vienas iš jų pažymėjo vokiečių kalbą, visi kiti – anglų), užsienio kalbą vartoja namuose bendraudami su visa šeima, su vienu iš tėvų, su broliu arba seserimi, su draugais. Mokiniai, komentuodami, kada namuose kalba angliškai, nusakė šios kalbos vartojimo aplinkybes – priežastis arba situacijas. Didelė

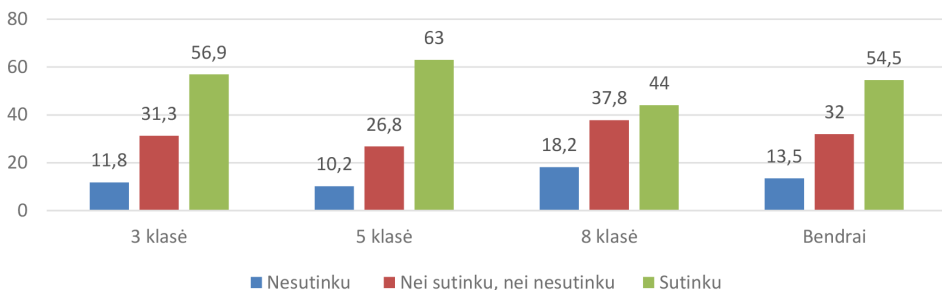
(6) Respondentų kalba netaisyta.

dalis respondentų nurodė, kad šeimoje kalbasi angliškai, norėdami lavinti kalbos įgūdžius: „Angliškai kalbu su tėčiu, kad pasimokyčiau“ (Vil., 8 kl.); „Anglų kalbą naudoju kalbėdamasi su tėvais (kartais) tam, kad geriau ją mokėčiau“ (Vil., 5 kl.); „Kai norime išmokyti vieni kitus tą kalbą“ (Vil., 5 kl.); „Anglų kai praktikuojusi su tėčiu ir kartais su kitais kalbu angliškai“ (Vil., 5 kl.). Kitos retesnės priežastys: angliškai kalbama, kai norima, kad nesuprastų jaunesni broliai ar seserys („Kai broliui nereikia žinoti kažko, dažnai kalbu su tėvais angliškai“, Vil., 5 kl.); juokaujant, žaidžiant („Jeigu užaina noras kalbėti angliškai visai šeimai „kalbų žaismas“, Vil., 8 kl.; „Žaisdami, juokaudami irgi kalbame kita kalba“, Vil., 8 kl.; „Kai žaidžiu žaidimus su žmonėm per kompiuterį“, Vil., 5 kl.); anglų kalbos žodžiai, respondentų nuomone, tiksliau, tinkamiau išreiškia mintis, jausmus („Kai nustembu, sakau angliškai: „Kaip?“, Vil., 5 kl.). Apibūdindami situacijas, kada šeimoje bendrauja angliškai, respondentai nurodė, kad dažniausiai anglų kalbą vartoja bendraudami su tėvais: „Kalbu angliškai, kai mamai pasakoju savo dieną (nudirbtus darbus ir ką veikiu)“ (Vil., 5 kl.); „Kai su mama išeinam pasivaikščiot“ (Vil., 5 kl.); „Kada? Kai ilsimės, tvarkomės, žiūrime serialą“ (Vil., 5 kl.); „Ryte ir savaitgaliais su mama, nes įpratusi bendrauti anglų kalba“ (Vil., 5 kl.). Iš respondentų atsakymų išryškėja tendencija, kad anglų kalba kasdieniame šeimos gyvenime vartojama tikslingai – tėvai šią kalbą vertina kaip svarbią, vertingą vaikų geresnėms ateities perspektyvoms.

Siekiant įvertinti šeimos reikšmę mokinių kalbinėms nuostatoms formuotis, respondentų buvo prašoma anketoje įvertinti teiginį – *Mano šeimos nariai vieni kitus skatina kalbėti gražia lietuvių kalba*. Respondentų rezultatus atspindi 3 diagrama.

Kaip matyti iš pateiktos diagramos, daugiau nei pusė respondentų teigia, kad šeimoje rūpinamasi, kokia lietuvių kalba vartojama namuose. Didžiausia respondentų dalis, kuri pritaria šiam teiginiui, yra penktoje klasėje (63 proc. respondentų). Mažiausia dalis respondentų, pritariančių šiam teiginiui, yra aštuntos klasės mokiniai (44 proc.). Tokį skirtumą galima paaiškinti tuo, kad paauglystėje tėvų ir šeimos įtaka mažėja. Pažymėtina, kad tik šiek tiek daugiau nei dešimtadalis respondentų (13,5 proc.) nesutiko su teiginiu, kad šeimos nariai skatina kalbėti gražia lietuvių kalba. Taigi apibendrinant galima teigti, jog daugiau nei pusės respondentų šeimose rūpinamasi lietuvių kalba.

Mano šeimos nariai vieni kitus skatina kalbėti gražia lietuvių kalba

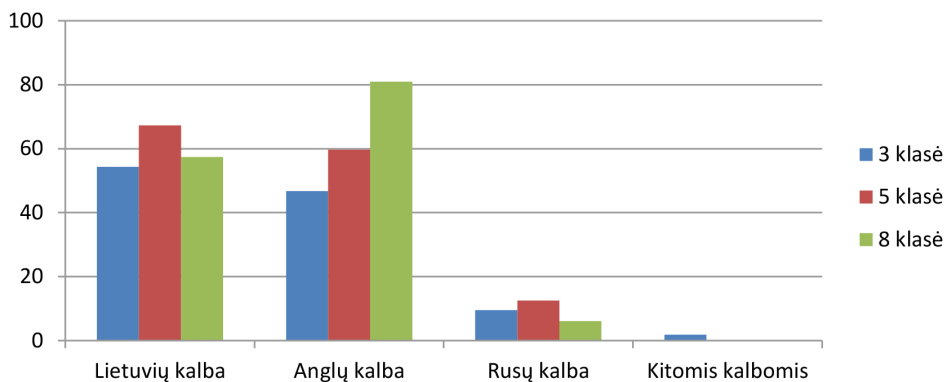

3 diagrama. Šeimos įtaka mokinių nuostatoms formuotis (proc.)

Bendrasis kultūros laukas: kalbinė aplinka

Siekiant nustatyti vyraujančią kalbą mokinių bendrajame kultūros lauke, respondentų prašyta įrašyti kalbą, kuria jie naršo internete ir skaito knygas (kalbą nurodė 90 proc. mokinių). Tyrimo duomenimis, mokinių kalbinės veiklos srityje, apimančioje tekstų supratimą naršant internete, vyrauja lietuvių ir anglų kalba (4 diagrama).

Kuria kalba mokiniai naršo internete

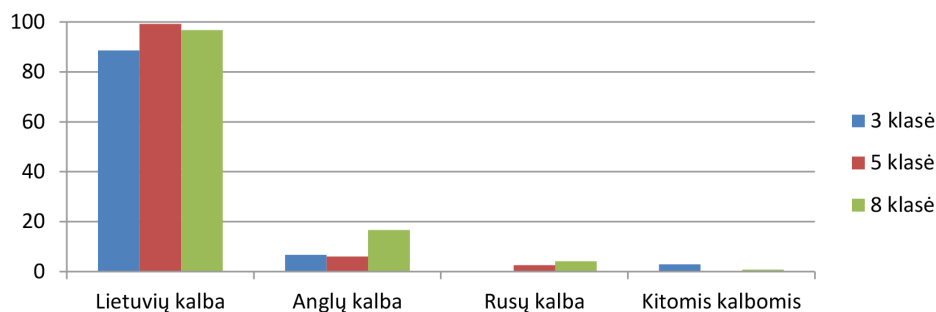

4 diagrama. Kuria kalba (kalbomis) mokiniai naršo internete (proc.)

Tyrimo duomenys rodo, kad kalbės, kuria naršo internete, pasirinkimas priklauso nuo respondentų amžiaus. Kuo mokiniai vyresni, tuo didesnė jų dalis internete naršo anglų kalba. Trečioje ir penktoje klasėse besimokančių mokinių dalis, internete skaitančių lietuviškai ir angliškai, – apylygė. Lietuvių kalba internete naršo 54,3 proc., anglų kalba – 46,7 proc. pradinukų, lietuvių kalba – 67,3 proc., anglų kalba – 59 proc. penktokų. Aštuntoje klasėje išauga skaičius respondentų, kurie virtualioje aplinkoje skaito anglų kalba (80,9 proc.). Pažymėtina, kad dalis mokinių nurodė kelias kalbas – lietuvių ir anglų arba lietuvių, rusų ir anglų. Rusų kalbą įvardijo mokiniai, kurie namuose vartoja rusų ir (arba) lenkų kalbą. Šią kalbą internete naršantys įrašė 9,5 proc. trečios klasės, 12,5 proc. penktos ir 6,1 proc. aštuntos klasių mokinių. Visgi iš šių duomenų negalime daryti išvadų apie tautinės mažumos kalbos įtakos mažėjimą – tai veikia priklauso nuo to, kokia dalis respondentų, namuose kalbančių tautinės mažumos kalba, mokosi tiriamose klasėse (iš visos tyrimo dalyvavusių respondentų imties didžiausia dalis namuose kalbančių tautinės mažumos kalba mokėsi penktoje klasėje). Be lietuvių, anglų ir rusų kalbų, kitas kalbas nurodė tik labai maža dalis mokinių (vos 1,9 proc.) – italų ir ispanų. Šias kalbas nurodę respondantai yra grįžę iš užsienio valstybių. Empirinių tyrimų duomenimis, mokiniai internete žaidžia, ieško informacijos savo reikmėms ir mokymosi tikslais [13]. Užduočių atlikimas, naudojantis internetiniais šaltiniais, yra įprasta ugdymo proceso dalis. Tyrimo duomenys rodo aiškią tendenciją – kuo vyresni mokiniai, tuo labiau jų internetinėje erdvėje, informaciniame lauke, ima dominuoti anglų kalba.

Tyrimų duomenys atskleidė, kad didžioji dalis respondentų knygas skaito lietuvių kalba (žr. 5 diagramą).

Kuria kalba / kalbomis mokiniai skaito knygas

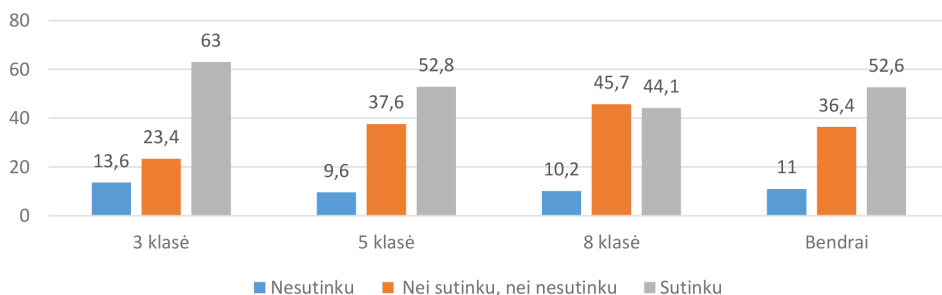

5 diagrama. Kuria kalba (kalbomis) mokiniai skaito knygas (proc.)

Kuria kalba mokiniai skaito knygas, nurodė 94,4 proc. respondentų. Lietuviškai knygas skaito 88,6 proc. trečios klasės, 99,13 proc. – penktos klasės, 96 proc. – aštuntos klasės mokinių. Šiose amžiaus grupėse knygų skaitymas anglų kalba kinta nuo 6,7 proc. trečioje klasėje iki 16,7 proc. aštuntoje klasėje. Rusų kalba knygas skaito 2,6 proc. penktokų ir 4,2 proc. aštuntokų. Kitas kalbas (italų, ispanų) nurodė 2,9 proc. respondentų (iš jų visi grįžę iš užsienio, besimokantys trečioje klasėje). Galima daryti prielaidą, kad knygų skaitymui lietuvių kalba įtakos turi mokykla – mokantis pagal lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo programas, mokiniams privalu skaityti literatūros kūrinius, be to, mokydamiesi pagrindinėje mokykloje mokiniai turi perskaityti kasmet ne mažiau nei po dešimt knygų [22]. Taigi iš visų popamokinių veiklų skaitymas apima didžiausią lietuviškos kalbinės patirties dalį – literatūra moko lietuvių kalbos – leksikos, sintaksės, gramatikos, lavina kalbos jausmą.

Tyrimo metu siekiant įvertinti mokyklos aplinką, kurioje formuojasi mokinių kalbinės nuostatos, respondentų buvo prašoma anketoje įvertinti teiginį *Mokytojai turėtų labiau rūpintis, kaip kalba ir rašo lietuviškai*. Šio teiginio respondentų rezultatus atspindi 6 diagrama.

Mokytojai turėtų labiau rūpintis, kaip kalba ir rašo lietuviškai

6 diagrama. Mokinių požiūris į mokytojų lietuvių kalbą (proc.)

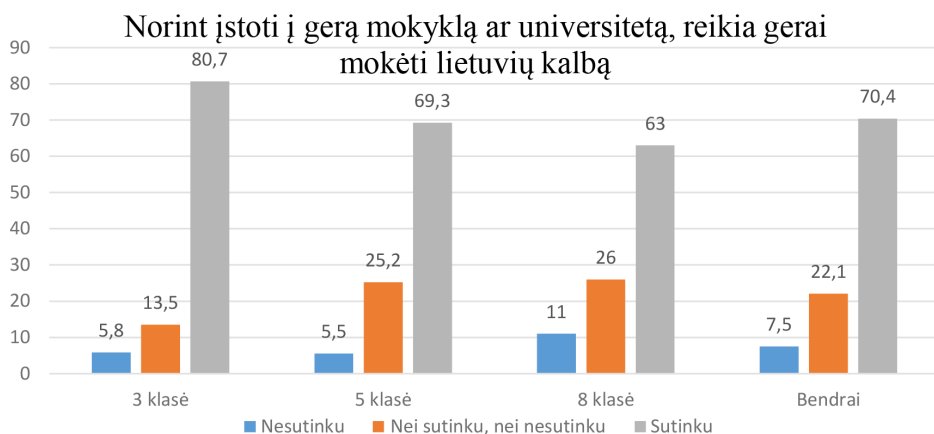
Kaip matyti iš 6 diagramos, formuojantis mokinių nuostatomis dėl lietuvių kalbos, labai svarbus mokytojo vaidmuo – tyrimas atskleidė, kad daugiau nei pusė respondentų (nepriklausomai nuo amžiaus) sutinka, kad pedagogai turėtų labiau rūpintis, kaip kalba ir rašo lietuviškai. Didžiausia dalis (63 proc.) respondentų pradinėse klasėse pritaria nuomonei, kad mokytojai turi labiau rūpintis savo lietuvių kalba. Būtent pradinėse klasėse formuojasi mokinių gramatikos, sintaksės, kalbos kultūros pagrindai – siekiama laikytis kalbos normų, saugoti lietuvių kalbą [žr. plačiau 23]. Be to, pradinėse klasių mokiniams mokytojai turi didžiausią autoritetą. Labai nedidelė respondentų dalis (šiek tiek daugiau nei dešimtdalis) visų tirtų klasių mokinių su pateiktu teiginiu nesutinka.

Taigi apibendrinant bendrojo kultūros lauko mokinių kalbinę aplinką galima išskirti kelias tendencijas, susijusias su respondentų kalbinėmis nuostatomis. Paaikškėjo, kad kuo vyresni mokiniai, tuo labiau jų informaciniame lauke ima dominuoti anglų kalba. Be to, tyrimas atskleidė, kad daugiau nei pusė respondentų (nepriklausomai nuo amžiaus) sutinka, kad pedagogai turėtų labiau rūpintis, kaip kalba ir rašo lietuviškai.

Socialinė lietuvių kalbos vertė

Kitas svarbus veiksnys, turintis didelę įtaką mokinių nuostatomis dėl lietuvių kalbos formoties, yra socialinė kalbos vertė. Galima teigti, kad kalbinė kompetencija yra kartu ir socialinė kompetencija [plg. 21, 52]. Socialinei lietuvių kalbos vertei nustatyti klausimyne respondentų buvo prašoma įvertinti šiuos teiginius: 1) *Norint gauti gerą darbą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą*; 2) *Norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, reikia gerai mokėti lietuvių kalbą*; 3) *Graži ir taisyklinga lietuvių kalba rodo, kad žmogus išsilavinęs* ir 4) *Bendrauti su draugais angliškai madinga*.

Respondentai pripažįsta lietuvių kalbos socialinę vertę, t. y. jie suvokia, kad lietuvių kalbos mokėjimas reikalingas siekiant mokytis geresnėje gimnazijoje, o ateityje gauti geresnį darbą. Respondentų požiūrį į socialinę kalbos vertę atspindi 7 diagrama. (Kadangi teiginių dėl geresnio darbo, taip pat kad graži lietuvių kalba rodo žmogaus išsilavinimą, rezultatai labai panašūs, atskirai jie nebus aptariami.)

7 diagrama. Respondentų požiūris į socialinę kalbos vertę (proc.)

Kaip matyti iš 7 diagramos, daugiausiai respondentų (80,7 proc.), pritariančių analizuojamam teiginiui, yra trečioje klasėje, vyresnėse klasėse (atitinkamai 69,3 proc. ir 70,4 proc.) pritariančiųjų šiek tiek mažėja. Nepritariančių aptariamam teiginiui respondentų skaičius trečioje ir penktoje klasėse labai panašus (atitinkamai 5,8 proc. ir 5,5 proc.), o aštuntoje klasėje išauga dvigubai – 11 proc. Beveik ketvirtadalis respondentų penktoje ir aštuntoje klasėse (atitinkamai 25,2 proc. ir 26 proc.) ir 13,5 proc. trečioje klasėje nėra apsisprendę dėl socialinės lietuvių kalbos vertės. Šių respondentų nemažą dalį sudaro tautinių mažumų ir mišrių šeimų atstovai. Kaip rodo atlikti tyrimai [4, 119], etniškai mišrioje šeimoje, ypač bendraujant su vaikais, tarpusavyje stengiamasi dažniau kalbėti daugumos kalba ir šitaip užtikrinti aukštesnę socialinę vertę (mokykloje, darbo rinkoje). Tokių šeimų tėvai vaikus leidžia į mokyklas, kurių dėstomoji kalba yra lietuvių kalba.

Siekiant nustatyti, ar koreliuoja šie trys teiginiai, atspindintys socialinę lietuvių kalbos vertę, buvo apskaičiuotas Pirsono koeficientas (žr. lentelę).

Lentelė. **Pirsono (Pearson) kriterijus**

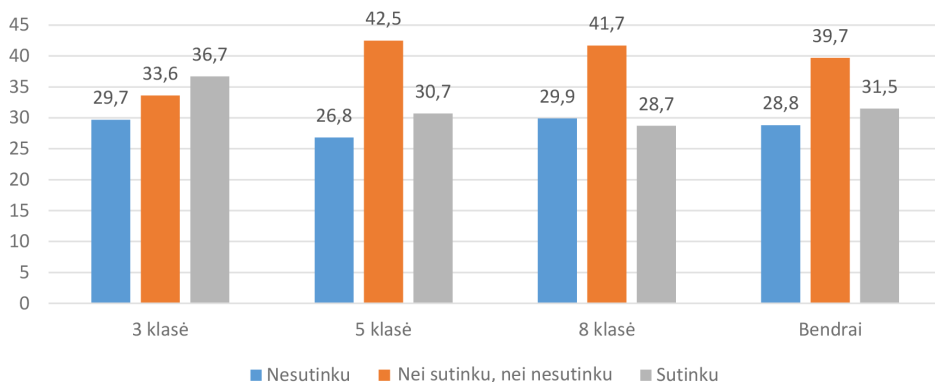
		PLK_2	PLK_7	PLK_17	PLK_24
PLK_2	Pearson Correlation	1	,511**	-,083	,241**
	Sig. (2-tailed)		,000	,121	,000
	N	357	355	352	352
PLK_7	Pearson Correlation	,511**	1	-,013	,244**
	Sig. (2-tailed)	,000		,806	,000
	N	355	358	354	355
PLK_17	Pearson Correlation	-,083	-,013	1	-,061
	Sig. (2-tailed)	,121	,806		,251
	N	352	354	355	353
PLK_24	Pearson Correlation	,241**	,244**	-,061	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,251	
	N	352	355	353	355

Kaip matyti iš lentelės, visi trys teiginiai tiesiogiai koreliuoja – jų Pirsono tiesinės koreliacijos reikšmės yra statistiškai reikšmingos. Teigiami Pirsono koeficientai rodo, kad kuo daugiau respondentų sutinka, kad reikia gerai mokėti lietuvių kalbą norint įstoti į gerą mokyklą ar universitetą, o ateityje gauti gerą darbą, tuo didesnė dalis apklaustųjų sutinka, kad žmogaus išsilavinimą atspindi graži ir taisyklinga lietuvių kalba.

Kaip jau minėta, lietuvių kalbos socialinei vertei nustatyti respondentų prašyta įvertinti, ar madinga bendrauti angliškai. Respondentų atsakymus atspindi 8 diagrama.

Kaip matyti iš pateiktos diagramos duomenų, maždaug trečdalis penktos ir aštuntos klasių respondentų (atitinkamai 30,7 proc. ir 28,7 proc.) pritaria teiginiui, kad bendrauti su draugais anglų kalba madinga. Atkreiptinas dėmesys, kad trečioje klasėje tokių respondentų skaičius išauga iki 36,7 proc. Beveik tiek pat respondentų nesutinka, kad bendravimas angliškai su draugais madingas. Nemažas procentas respondentų (39,7 proc.) apskritai nėra apsisprendę dėl šio teiginio vertinimo.

Bendrauti su draugais angliškai madinga

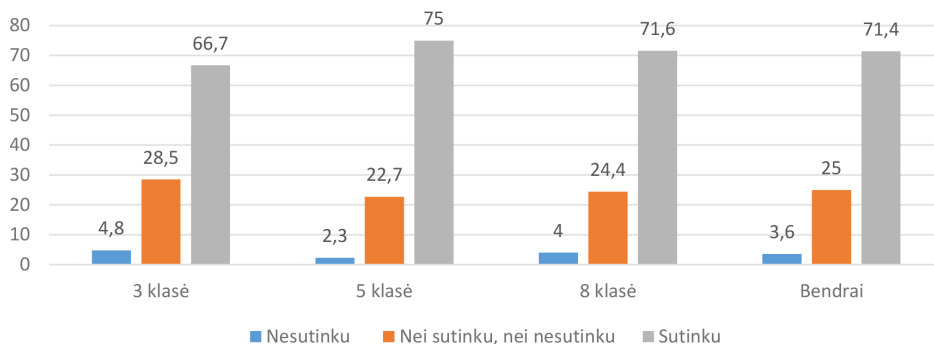
8 diagrama. Respondentų požiūris, ar madinga bendrauti angliškai (proc.)

Visgi apibendrinant respondentų nuostatas dėl socialinės lietuvių kalbos vertės galima teigti, kad ši vertė mažėja su amžiumi – kuo aukštesnė klasė, tuo mažiau mokinių vertina kalbos socialinę vertę. Tai rodytų, kad formuojant švietimo politiką, būtina daugiau dėmesio skirti lietuvių kalbos svarbai ugdymo procese ir mokytojų kvalifikacijai kelti. Žinoma, nereikia pamiršti, kad socialinei kalbos vertei stiprinti svarbi kultūrinė aplinka, visuomenės paskatos vertinti kalbą.

Santykis su lietuvių kalba: kalba – tapatybės dalis

Dar vienas aspektas, atskleidžiantis mokinių nuostatas dėl lietuvių kalbos, – mokinių santykis su lietuvių kalba. Santykiui nustatyti respondentų buvo prašoma įvertinti du teiginius: 1) *Aš didžiuojuosi lietuvių kalba* ir 2) *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad išlaikytume lietuviškumą*. Respondentų atsakymus dėl pirmojo teiginio iliustruoja 9 diagrama.

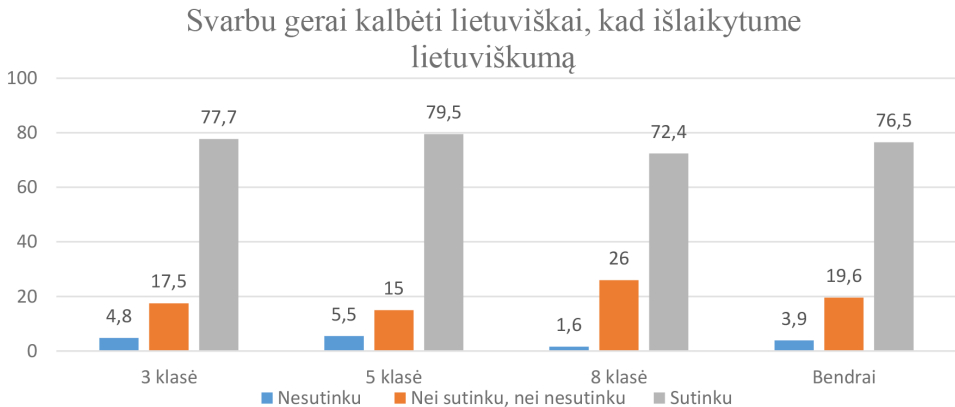
Aš didžiuojuosi lietuvių kalba

9 diagrama. Respondentai didžiuojasi lietuvių kalba (proc.)

Tyrimo duomenys rodo, kad didžioji dauguma mokinių nepriklausomai nuo amžiaus didžiuojasi lietuvių kalba ir laiko ją savo tapatybės dalimi, ypač tokių respondentų padaugėja vyresnėse klasėse – atitinkamai 75 proc. ir 71,6 proc. [dar plg. 1, 21]. Šiek tiek mažiau respondentų, besididžiuojančių lietuvių kalba, trečioje klasėje – 66,7 proc. Vyresnėse klasėse išaugęs respondentų skaičius rodo jų sąmoningumą. Alikto tyrimo duomenys patvirtina, kad kalba, didžiavimasis ja ir jos mokėjimas yra ypač svarbus etninio tapatumo elementas [plg. 4, 114].

Respondentų lietuviškumo ir tapatybės santykį atspindi 10 diagrama.

10 diagrama. Respondentų lietuvių kalbos ir tapatybės santykis (proc.)

Iš pateiktos diagramos matyti, kad didžioji dalis respondentų nepriklausomai nuo klasės lietuvių kalbą laiko savo tapatybės dalimi. Natalijos Kasatkinos ir Tado Leončiko teigimu [19, 50], kaip aiškūs tautybės atpažinimo ženklai kasdieniame gyvenime iškyla žmogaus vardas, pavardė, jo kalba. Tarptautinio tyrimo [17, 29] duomenys rodo, kad didžiajai daliai respondentų (95 proc.) labai svarbu arba gana svarbu mokėti kalbėti savo šalies kalba. Atlikto tyrimo duomenys tik patvirtina ankstesnių tyrimų rezultatus. Apibendrinant galima teigti, kad respondentams svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad išlaikytų lietuviškumą. Vadinasi, mokinių suvokimas, kad lietuvių kalba yra tapatybės dalis, sudaro tvirtą pagrindą ugdyti jų vertybines nuostatas.

IŠVADOS

Mokinių nuostatų dėl lietuvių kalbos ir požiūrio į jos prestižą tyrimas rodo, kad vertybinės nuostatos dėl kalbos, kaip gilūs motyvuojantys įsitikinimai, susiformuoja jaunesniame mokykliniame amžiuje. Jau trečiokai turi tvirtą požiūrį į lietuvių kalbą dėl jos vartosenos, socialinės vertės, šeimos ir mokytojų įtakos. Tyrimas atskleidė kelias šeimos nuostatų lietuvių kalbos atžvilgiu tendencijas: viena vertus, daugiau nei pusė mokinių nurodė, kad šeimoje rūpinamasi, kokia lietuvių kalba šeimos nariai kalba, kita vertus, dalyje lietuviakalbių šeimų namuose vartojamos lietuvių ir anglų kalba. Didžiausia (trečdalis respondentų) iš tirtų amžiaus grupių dalis, namuose kalbanti lietuviškai ir angliškai, yra pradinės mokyklos mokiniai. Galima daryti prielaidą, kad kasdieniame šeimos gyvenime

anglų kalba vartojama vaikų ugdymo tikslais, kadangi tėvai šią kalbą vertina kaip svarbią, vertingą vaikų geresnėms ateities perspektyvoms. Visgi tikėtina, kad anglų kalbos leksikos, frazių vartojimas šeimos kalbinėje aplinkoje gali būti ir spontaniškas, natūralus. Lietuvių ir anglų kalbų vartojimo šeimoje aspektams (ypač spontaniško abiejų kalbų vartojimo, anglų vietoje lietuvių kalbos pasirinkimo įvairiose komunikacinėse situacijose ir kt.) išanalizuoti reikalingi išsamesni mokinių ir jų tėvų nuostatų tyrimai.

Pradinių ir progimnazijos klasių respondentų rezultatų analizė ir lyginimas leidžia teigti, kad tvariausia kalbinė nuostata yra tapatybinis santykis su kalba – dauguma mokinių (trys ketvirtadaliai tyrime dalyvavusiųjų) nepriklausomai nuo amžiaus didžiuojasi lietuvių kalba ir laiko ją savo tapatybės dalimi. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad respondentų skaičius vyresnėse klasėse tik didėja.

Nuostatas dėl lietuvių kalbos atskleidžia jos socialinės vertės aspektas. Skirtingo amžiaus respondentų duomenų lyginimas rodo, kad socialinis lietuvių kalbos prestižas mažėja su amžiumi – kuo aukštesnė klasė, tuo mažiau mokinių vertina jos socialinę reikšmę. Visgi mokinių suvokimas, kad lietuvių kalba yra tapatybės dalis, sudaro pagrindą ugdyti jų vertybines nuostatas.

Bendrojo kultūros lauko mokinių kalbinės aplinkos tyrimas leidžia išskirti kelias tendencijas, rodančias mokinių kalbines nuostatas. Paaiškėjo, kad kuo vyresni mokiniai, tuo labiau jų internetinėje erdvėje ima dominuoti anglų kalba. Duomenų analizė rodo, kad iš visų popamokinių veiklų knygų skaitymas apima didžiausią lietuviškos kalbinės patirties dalį – knygas lietuviškai skaito didžioji dalis (nepriklausomai nuo amžiaus) respondentų.

Formuojant švietimo politiką, būtina daugiau dėmesio skirti lietuvių kalbos svarbai ugdymo procese ir pedagogų kvalifikacijai kelti. Lietuvių kalbos švietimo politika turi didelę įtaką lietuvių kalbos valstybinio statuso palaikymui, nuostatoms dėl lietuvių kalbos formuotis, valstybinės kalbos prestižui stiprinti. Visgi švietimo dokumentų, reglamentuojančių ugdymo procesą, mokymosi pasiekimų vertinimą, mokytojų kvalifikacijos ir kompetencijų reikalavimus, analizė rodo, kad Švietimo įstatymo nuostatos užtikrinti lietuvių kalbos ugdymo kokybę nėra įgyvendinamos teisės aktais, kurie reglamentuoja ugdymo organizavimą, reikalavimus mokinių mokymosi pasiekimams, kalbos reikalavimus mokytojams. Apibendrinant galima teigti, kad stokojama valstybinio požiūrio į lietuvių kalbos tvarumą, tęstinumo užtikrinimą, jos prestižo stiprinimą. Mokinių nuostatoms dėl lietuvių kalbos įtakos turi ne tik švietimo politika, bet ir visuomenės nuostatos. Mokinių kalbinės nuostatos atspindi šeimos, taigi ir visuomenės nuostatas. Kalbos prestižas atskleidžia visuomenės požiūrį į save – kalbinės bendruomenės statusas glaudžiai koreliuoja su jos kalbos prestižu.

Gauta 2019 10 02
Priimta 2019 10 24

Literatūra ir šaltiniai

- [1] AKSTINAVIČIŪTĖ, Ieva; PETRAITYTĖ, Daiva. Lietuvių tautinės tapatybės simbolių komponentų konfigūracijos. *Filosofija. Sociologija* [interaktyvus], 2007, T. 18, Nr. 2, p. 14–31 [žiūrėta 2019 08 26]. Prieiga per internetą: <http://elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/fil72/4.pdf>.
- [2] ALIŪKAITĖ, Daiva; MIKULĖNIENĖ, Danguolė; ČEPAITIENĖ, Agnė; GERŽOTAITĖ, Laura. *Kalbos variantiškumas ir jos vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.
- [3] BAUMAN, Zygmunt; DONSKIS, Leonidas. *Takasis blogis*. Vilnius: Versus aureus, 2017, p. 144.

- [4] BERESNEVIČIŪTĖ, Vida. Etninės grupės ir socialiniai kalbos aspektai. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* [interaktyvus], 2005, 5(14), p. 113–126 [žiūrėta 2019 08 10]. Prieiga per internetą: [vida-beresnevičiute-pozurius-i-etnines-mazumas-turetu-buti-lankstesnis-ir-kompetentingesnis/4575](http://www.beresnevičiute-pozurius-i-etnines-mazumas-turetu-buti-lankstesnis-ir-kompetentingesnis/4575).
- [5] BERGER, Peter; LUCKMANN, Thomas. *Socialinės tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai, 1999.
- [6] BONFIGLIO, Thomas Paul. *Race and the Rise of Standard American* [interaktyvus], 2002, p. 23 [žiūrėta 2019 08 10]. Prieiga per internetą: <https://keywords.oxus.net/archives/2002/10/13/bonfigliorace-and-the-rise-of-standard-american/>.
- [7] BOURDIEU, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Massachusetts: Harvard university Press, 1991.
- [8] *Brandos egzaminų programos ir vertinimo instrukcijos* [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2019 08 17]. Prieiga per internetą: <https://www.egzaminai.lt/536/>.
- [9] BRAZAUSKIENĖ, Jelena. Lietuvos rusų kalbinės nuostatos. *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis* [interaktyvus]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 175–185 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/wp-content/uploads/2015/05/HMF_4.10_Dabasiniskiene_51.pdf.
- [10] ČEKMONAS, Velerijus. *Kalbų kontaktai ir sociolingvistika*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2017, p. 21.
- [11] *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus] [žiūrėta 2019 08 14]. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.
- [12] DRUCKMAN, Daniel. Nationalism, Patriotism, and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective. *Mershon International Studies Review* [interaktyvus], 1994, 38, p. 43–68 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: <http://bev.berkeley.edu/Ethnic%20Religious%20Conflict/Ethnic%20and%20Religious%20Conflict/2%20National%20Identity/Druckman%20Nationalism.pdf>.
- [13] GESEVIČIENĖ, Vilma; SIČIŪNIENĖ, Viktorija. Kompiuterių naudojimo namų aplinkoje tyrimas. *Socialiniai mokslai* [interaktyvus], 2009, Nr. 1(22) [žiūrėta 2019 09 27]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/user/Downloads/6118605.pdf>.
- [14] GILES, Howard. Towards a Theory of Language in Ethnic group Relations. *Language, Ethnicity and Intergroup* [interaktyvus], 1977, p. 306–348 [žiūrėta 2019 08 11]. Prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/journals/studies-in-second-language-acquisition/article/language-ethnicity-and-intergroup-relations-howard-giles-ed-london-academic-press-1977-pp-vi-370/82D8928>.
- [15] GUDAVIČIENĖ, Eglė. Bendrosios emigrantų kalbinio elgesio ir nuostatų tendencijos. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 43–59.
- [16] HROCH, Miroslav. *Mažosios Europos tautos*. Vilnius: Mintis, 2012, p. 8.
- [17] *International Social Survey Programme ISSP 2013 – National Identity III* [interaktyvus]. Leibniz: Institute for the Social Science, 2015 [žiūrėta 2019 09 28]. Prieiga per internetą: http://sophist.hse.ru/survey_desc/A_issp_2013.pdf.
- [18] KAHANE, Henry. A typology of the prestige language. *Language* [interaktyvus], 1984, Vol. 62, No. 3, 1986, p. 498–499 [žiūrėta 2019 08 17]. Prieiga per internetą: https://www.jstor.org/stable/415474?seq=1#page_scan_tab_contents.
- [19] KASATKINA, Natalija; LEONČIKAS, Tadas. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
- [20] KINGA, Geben. Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje. *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis* [interaktyvus]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 217–235 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/wp-content/uploads/2015/05/HMF_4.10_Dabasiniskiene_51.pdf.

- [21] KYMLICKA, Will. *Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe. Can Liberal Pluralism Be Exported?* Oxford University Press, 2001, p. 13–103.
- [22] *Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. V-46* [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2019 08 29]. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/bendrosios-ugdymo-programos/perziura/4502>.
- [23] *Lietuvių kalbos pradinio ugdymo Bendroji programa* [interaktyvus]. Vilnius, 2016 [žiūrėta 2019 09 03]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/bendroji%20programa%20INTERNETUI.pdf>.
- [24] *Lietuvos Respublikos Konstitucija* [interaktyvus]. Vilnius, 1992 [žiūrėta 2019 08 10]. Prieiga per internetą: <https://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
- [25] *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, 1995 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>.
- [26] *Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius, 1995 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211?jfwid=rivwzvpvg>.
- [27] MACKEY, William. *Determining the status and function of language in multinational societies*. In: Emmon (Ed.), 1989, pp. 3–20.
- [28] MILIŪNAITĖ, Rita. *Kalbos prestižas kaip kalbos politikos objektas* [interaktyvus]. Vilnius, 2014 [žiūrėta 2019 08 18]. Prieiga per internetą: http://litanistusamburis.lt/wp-content/uploads/2014/03/R.Mili%C5%ABnait%C4%97.-Prane%C5%A1imas_2014-03-24.pdf.
- [29] *Mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų (išskyrus psichologus) atestacijos nuostatai* [interaktyvus]. Vilnius, 2019 [žiūrėta 2019 08 17]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.332784/ZzmBBvVyyq>.
- [30] *Nuosekliojo mokymosi pagal bendrojo ugdymo programas tvarkos aprašas* [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2019 08 14]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.253802/asr>.
- [31] PEARCE, Michael. *Routledge Dictionary of English Language Studies*. Routledge, 2012.
- [32] *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos* [interaktyvus]. Vilnius, 2008 [žiūrėta 2019 08 14]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/.../2008-08-26-ISAK-2433%282%29_1.doc.
- [33] PUPKIS, Aldonas. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 4.
- [34] RUTLAND, Adam. The development of national prejudice, in-group favouritism and self-stereotypes in British children. *British Journal of Social Psychology* [interaktyvus], 1999, 38, p. 55–70 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: <http://www.europhd.net/bibliographic-item/development-national-prejudice-group-favouritism-and-self-stereotypes-british>.
- [35] *Švietimo problemos analizė* [interaktyvus]. Vilnius, 2012, birželis, Nr. 8(72) [žiūrėta 2019 09 28]. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/T%C4%97vu-%C4%AF-sitraukimas-%C4%AF-mokini%C5%B3-ugdym%C4%85-2012-bir%C5%BEelis.pdf>.
- [36] *Tarptautinių žodžių žodynas* [interaktyvus], 2019 [žiūrėta 2019 08 10]. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=presti%C5%BEas&wid=15952>.
- [37] Teisės aktas. *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas. Papildyti Lietuvos TSR Konstituciją (pagrindinį įstatymą) 77¹ straipsniu* [interaktyvus]. Vilnius, 1988 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c236827050f511e5a4ad9dd3e-7d17706?jfwid=1bc6m4z8ga>.
- [38] Teisės aktas. 1988 m. lapkričio 18 d. įstatymas „Pakeisti Lietuvos TSR Konstitucijos 168 ir 169 straipsnius“. *Valstybės žinios*, 1988, Nr. 33–359.

- [39] Teisės aktas. 1989 m. vasario 20 d. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimas „Dėl priemonių Lietuvos TSR valstybinės kalbos vartojimui užtikrinti“ [interaktyvus]. *Valstybės žinios*, 1989, Nr. 7–51 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/TAD/format/ISO_PDF.
- [40] Teisės aktas. „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ [interaktyvus]. Vilnius, 1990 [žiūrėta 2019 08 10]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.45/jbqYkntylh>.
- [41] Teisės aktas. „Dėl Reikalavimų mokytojų kvalifikacijos aprašo patvirtinimo“ [interaktyvus]. Vilnius, 2014 [žiūrėta 2019 08 10]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7f-45d9f02f7911e4a83cb4f588d2ac1a/hXLeSeGzYJ>.
- [42] URBAITYTĖ, Kristina. Kauno kitakalbių kalbinės nuostatos ir tapatybė [interaktyvus]. Kaunas: VDU, 2018 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/35646>.
- [43] VAIŠNIENĖ, Daiva. Europos kalbų paveikslas: esminiai kalbos politikos klausimai ir kryptys. *Parlamento studijos*: Mokslo darbai [interaktyvus], 2014, Nr. 17, p. 18–37 [žiūrėta 2019 09 12]. Prieiga per internetą: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr17/files/17_kalba_1.pdf.
- [44] ŽILIŪKAITĖ, Rūta; POVILIŪNAS, Arūnas; SAVICKA, Aida. Socialinės ir politinės vertybės. *Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų* [interaktyvus]. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016 [žiūrėta 2019 08 12]. Prieiga per internetą: dokumentai/Naujienos_Mokslo_pasiekimai/2016/lietuvas_visuomenes_vertybiu_kaita.pdf.
- [45] *2017–2018 ir 2018–2019 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai* [interaktyvus]. Vilnius, 2017 [žiūrėta 2019 08 14]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c84fe3124a2a11e78869ae36ddd5784f?jfwid=umouqfycs>.

NIDA PODERIENĖ, SONATA VAIČIAKAUSKIENĖ

Lithuanian Language Prestige: Pupils' attitudes Towards the Lithuanian Language in the Context of Educational Policy

Summary

The family, school, and the general field of public culture affect the formation of pupils' attitudes towards the value of the Lithuanian language. Studies into linguistic attitudes of different age pupils allow observing the trends of pupils' values regarding the Lithuanian language and the factors affecting them. The aim of the article is (1) to analyse the prestige of the Lithuanian language in groups of schoolchildren and teenagers based on the 2018–2019 survey of pupils' language and attitudes towards the Lithuanian language in Lithuanian schools and (2) discuss the trends in the policy of Lithuanian language teaching as one of important factors shaping the language prestige.

In order to analyse the attitudes of Lithuanian schoolchildren and teenagers towards the Lithuanian language, a comparative study was carried out in the 2018–2019 academic year. In order to guarantee the reliability of the data, the study involved the major part of Lithuania; schools from six municipalities – those of Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, and Druskininkai – took part in the survey. The article presents the analysis of questionnaire data obtained from 360 respondents:

105 third-formers, 128 fifth-formers, and 127 eighth-formers. Respondents of these particular ages were not selected randomly: they were primary school pupils, pupils in the first year of the basic school, and pupils completing the progymnasium. Responses obtained from the representatives of different age groups allowed observing shifts in their attitudes towards the Lithuanian language. Thus, the study material consisted of questionnaires completed by pupils in 2018–2019 and of the legal acts forming the Lithuanian language education policy. The survey was based on qualitative analysis, while the trends, correlations, and interfaces of the survey results were assessed using the quantitative method. The work is synchronic, analytical-descriptive.

The study into the pupils' attitudes towards the Lithuanian language and its prestige shows that as a deep motivating belief, the perception of language as a value is formed at younger school age. The third-formers already demonstrate a strong attitude towards the Lithuanian language concerning its usage and social value, and the impact of family, school, and teachers on the prestige of the Lithuanian language. The family has the strongest impact on the attitudes of primary school pupils' towards the Lithuanian language, the general cultural field influences the attitudes among basic school pupils, and school influences pupils of all ages. The study revealed that the older the pupils were, the more dominant the English language they use online was. As for the after-school activities, reading books fills the major part of the Lithuanian language experience – regardless of their age, the majority of the respondents read books in Lithuanian. Thus, literature has a great impact on the development of pupils' language and their linguistic sense.

The survey results suggest that positive attitudes towards the value of the Lithuanian language of most of the pupils, especially the younger ones, are formed by parents: in the opinion of over a half of the third-formers and fifth-formers, families pay attention to the Lithuanian language used for communication.

The survey results show that the pupils' most sustainable linguistic attitude is the relationship of identity with the language: the majority of the pupils (three-fourths of the survey participants) are proud of the Lithuanian language and consider it a part of their identity regardless of their age.

The comparison of the data of different-age respondents shows that the social prestige of the Lithuanian language decreases with the respondents' age – the higher the form is, the fewer pupils think that it is necessary to know the Lithuanian language in order to enter a good gymnasium, university, or to find a good job.

The analysis of educational documents regulating the process of education, the assessment of academic achievements, and the requirements for teachers' qualification and competences shows that the provisions of the Law on Education to guarantee the quality of Lithuanian language education are not implemented through the legal acts that regulate Lithuanian language education, assessment of academic achievements, and the requirements for teachers. To sum up, it is evident that the state's attitude to the sustainability of the Lithuanian language, the guarantee of its continuity, and the enhancement of its prestige is insufficient.

It is worth noting that the pupils' attitudes towards the Lithuanian language are influenced not only by education policy but also by the attitude of the society. Their linguistic attitudes reflect those of their families and the general public. Thus, the prestige of the language also reveals society's attitude to itself: the status of a linguistic community closely correlates with the prestige of its language.

Keywords: Lithuanian language, pupils' linguistic attitudes, prestige of a language, language policy, social value of language